

Lars Bille

Tre nye partier?

I hvilket omfang repræsenterede de tre nye partier, CD, Fremskridtspartiet og Kristeligt Folkeparti, anderledes og nye måder at organisere et politisk parti på set i forhold til massepartitypen, hvor de individuelle medlemmer formelt er tillagt stor indflydelse? De tre partiers oprindelse beskrives, hvorefter medlemmernes indflydelse på valg af partiets ledelse, dets leder, opstilling af folketingskandidater samt deres betydning for partiets økonomi gennemgås. Analysen viser, at de nye partiers organisatoriske opbygning kun i begrænset omfang adskilte sig fra massepartiet, dels på grund af Grundlovens og valglovens bestemmelser, dels fordi de kun ved at adoptere massepartimodellen kunne legitimere sig i forhold til den herskende politiske kultur.

Valget den 4. december 1973 resulterede i, at ti partier blev repræsenteret i Folketinget. Foruden de fem, der var i Folketinget ved valgets udskrivelse, gjorde Danmarks Kommunistiske Parti og Retsforbundet *come back* efter 13 års fravær. Det var i sig selv bemærkelsesværdigt. Men det mest bemærkelsesværdige var dog, at tre partier for første gang opnåede repræsentation og det endda med tilsammen 49 mandater. Det danske partisystem var blevet forandret.

Partisystemer og forandringer i dem kan analyseres på vælger-, organisations- og parlamentsniveau. Denne artikel vil koncentrere sig om organisationsniveauet og alene behandle partiernes opbygning, mens deres ideologiske profil, propaganda, strategier og politiske adfærd ikke berøres. Artiklens overordnede spørgsmål er derfor: I hvilket omfang repræsenterede de tre nye partier, set i forhold til de gamle partier, anderledes og nye måder at organisere et politisk parti på? De opbrudstendenser, der prægede tiden – og som på mange måder lå bag Jordskælvsvalget – satte de sig også igennem på organisationsniveauet? Hvor intet andet er anført, bygger artiklen på bogen *Partier i forandring* (Bille, 1997).

Massepartiet

Ved indgangen til 1970'erne kan de danske partier mest dækkende karakteriseres som hørende til massepartitypen. Et væsentligt strukturelt træk ved massepartiet er, at det har en permanent organisation, hvis formelle opbygning er nedskrevet i partiets love. Vælgerforeningen er organisationens basiselement. Den kan alle melde sig ind i, såfremt de tilslutter sig partiets mål, vil overholde dets love og i øvrigt er indstillet på at støtte de synspunkter og interesser, partiet vil fremme.

Det karakteristiske ved massepartiets organisationsform er den store formelle indflydelse, der er tillagt medlemmerne. Det er således dem, der vælger medlemmerne af partiets styrende organer, og det er overfor medlemmerne, at partiledelsen skal stå til ansvar. Det er medlemmerne, der formelt vælger partiets kandidater til de offentlige valg, og det er medlemmerne, der formelt fastlægger partiets generelle politik gennem vedtagelsen af partiets principprogram.

At praksis i større eller mindre omfang kan afvige fra de formelle regler rokker ikke ved, at et væsentligt strukturelt karakteristikon ved massepartiet netop er denne

formelle og gennem nedskrevne vedtægter regulerede centrale indflydelse, medlemmerne har i partiet. Dette, og ikke selve antallet af medlemmer, er altså det afgørende for, om et parti skal karakteriseres som et masseparti eller ej.

Dermed er ikke sagt, at antallet af medlemmer er ligegyldigt for massepartiet. Tværtimod. Dets evne til at mobilisere vælgerne, dets socialiserende og opdragende effekt, dets økonomiske og organisatoriske kapacitet, dets muligheder for succes på valgdagen osv. hænger i høj grad sammen med dets evne til at tiltrække og fastholde så mange medlemmer som muligt.

Sammen med medlemskabet er medlemskontingentet et markant strukturelt træk ved massepartiet: Partiets væsentligste finansieringskilde er medlemmernes regelmæssige indbetaling af medlemskontingentet. Dette kan så suppleres med diverse sporadiske indsamlinger og indtægtsgivende arrangementer i medlemskredsen. Men kontingentet er partiets økonomiske rygrad.

Medlemmerne er ikke kun en økonomisk ressource for massepartiet. De er også en uundværlig arbejdskraft, fordi massepartiets aktiviteter i et betydeligt omfang er afhængige af, at medlemmerne er villige til, frivilligt og ulønnet, at stille deres arbejdskraft til rådighed for partiet, således at den administration, der som et minimum er nødvendig for at kunne klare arbejdet med medlemsregistreringen og kontingentindbetalingerne, kan klares. Men især i forbindelse med valgkampe, hvervekampagner, indsamlinger, mødevirksomhed og lignende spiller medlemmernes frivillige indsats en vigtig rolle.

Gennem befolkningens inddragelse i partiarbejdet bliver det samtidig muligt at finde frem til de medlemmer, der gennem deres arbejde for partiet har demonstreret et særligt talent og/eller en sådan arbejdsvilje, at det gør dem egnede til at blive valgt til kandidater til de folkevalgte forsamlinger eller til tillidsposter i partiorganisationen. Medlemsorganisationen fungerer dermed også som et rekrutteringsgrundlag til partieliten. For massepartiet er aktiviteten i partiet mellem valgene derfor principielt af lige så stor betydning som aktiviteten i forbindelse med valgkampagnerne.

Som forbindelsesled mellem de valgte og borgerne indeholder massepartiet muligheden for en kontinuerlig tovejskommunikation. Hvis den skal fungere efter hensigten, forudsætter det som et minimum i hvert fald to ting. For det første, at partiledelsen er villig til at lytte til og lade sig påvirke af de synspunkter, der fremføres af medlemmerne. For det andet, at der er et vist minimum af politisk engagement fra borgernes side i den forstand, at de er villige til at melde sig ind i et parti og gøre deres indflydelse gældende der.

De tre nye partiers tilblivelse

Da et politisk partis organisatoriske karakteristika i høj grad afhænger af, hvorledes det opstod (Panebianco, 1988: 50), skal omstændighederne omkring de tre nye partiers grundlæggelse kort beskrives.

I april 1970 blev Kristeligt Folkeparti dannet som en reaktion mod det efter stifternes opfattelse tiltagende moralske forfald, opløsningen af de traditionelle kernefamilienormer og manglen på det kristne livssyns indflydelse på dansk politik. På det første landsmøde i maj 1971 blev partiets vedtægter vedtaget. De afspej-

lede den traditionelle hierarkiske opbygning med geografisk afgrænsede lokale vælgerforeninger, amts- og kredsorganisationer, landsmødet som partiets højeste myndighed samt hovedbestyrelse og forretningsudvalg (Andersen, 1975: 42-56).

Mogens Glistrup, landsretssagfører og skatteekspert, blev landskendt i forbindelse med et tv-interview den 30. januar 1971, hvor han nok så provokatorisk udtalte, at han betalte den skat, der passede ham, og hvor han sammenlignede skattesnydere med jernbanesabotørerne under besættelsen, idet de gjorde et farligt, men fædrelandsnyttigt job (Larsen, 1977: 194).

Interviewet gav anledning til almindelig opstandelse. Efter i juni 1972 forgæves at have forsøgt at blive Det Konservative Folkepartis folketingskandidat meddelte han den 22. august 1972 på et pressemøde i restaurant Grøften i Tivoli, at han i stedet ville stifte et nyt parti: Fremskridtspartiet. Han nævnte fem betænkeligheder ved at grundlægge et nyt parti:

”... fremskaffelsen af underskrifterne, manglen på dygtige medarbejdere og personligheder, behovet for 60.000 stemmer ved et valg, arbejdet i gruppen i Folketinget, og endelig manglen på økonomiske midler, *idet man ikke ville opbygge en organisation med kontingenttvang*” [min kursivering] (Larsen, 1977: 78).

Dermed havde Mogens Glistrup annonceret en organisatorisk opbygning af det nye parti, som adskilte sig markant fra de andre danske partiers. Han var stærk modstander af, at der blev opbygget en landsorganisation. Han ønskede at stå i spidsen for en bevægelse, ikke en organisation. Blev bevægelsen fast organiseret med love, fastlagte valgprocedure, kompetencefordeling mellem de forskellige organer mv., kunne den nemt udvikle præcis de samme bureaukratiske skavanker, som han i øvrigt ønskede at bekæmpe i samfundet som helhed. Fremskridtspartiet skulle netop ikke ligne de andre ”gammelpartier”. I den henseende lå han på linie med mange af de såkaldte alternative bevægelser og grupperinger, der så dagens lys i begyndelsen af 1970’erne.

Det var i realiteten Mogens Glistrup personligt, der om ikke fuldstændigt sammensatte, så dog godkendte alle deltagerne i, partiets første landsmøde i august 1973. Et forslag om at danne en landsorganisation blev pure afvist af Glistrup. Partiet havde derfor ingen landsorganisation, da folketingsvalget blev afholdt den 4. december 1973. De lokale grupper og foreninger opstillede kandidater helt ud fra egne ad hoc regler. Nogle kandidater blev kasseret af Mogens Glistrup, andre blev opstillet alene på hans anbefaling. I alt opstillede partiet hele 195 kandidater, hvor antallet for de store partier normalt lå omkring 100. Et ganske betydeligt element af anarki prægede processen.

Dette forløb, forvirringen og de ofte modstridende udtalelser om partiets politik, som kandidaterne var fremkommet med under valgkampen, samt nok så vigtigt, at partiet opnåede en repræsentation i Folketinget på 28 mandater, overbeviste Mogens Glistrup om, at et vist minimum af formelle regler for en landsorganisation nu var nødvendige. Han var vel heller ikke uinteressert i, at den stærke, men uformelle og vilkårlige magt, han på dette tidspunkt havde, blev formaliseret, inden alt for mange medlemmer fik andre ideer. Han udarbejdede derfor selv et

kortfattet forslag til vedtægter, som blev vedtaget i praktisk taget uændret form på landsmødet i september 1974. På mødet blev Mogens Glistrup i øvrigt på forslag af en af mødedeltagerne valgt til livsvarigt, honorært medlem af partiets hovedbestyrelse (*Fremskridt* nr. 16, 1976: 12). En i dansk partihistorie ganske usædvanlig og hidtil helt uhørt konstruktion med – skulle det senere vise sig – vidtrækkende konsekvenser for partiets sammenhold.

Vedtægterne blev atter genstand for diskussion på partiets tredje landsmøde. Behandlingen blev imidlertid ikke tilendebragt, da Mogens Glistrup fandt, at den politiske diskussion var vigtigere end den organisatoriske. Der blev derfor nedsat et udvalg, som skulle behandle de indkomne forslag og sende et endeligt forslag ud til afstemning blandt landsmødedeltagerne. Et sådant forslag blev vedtaget i januar 1976 med 378 stemmer for, 248 imod, to blanke og en ugyldig (*Fremskridt* nr. 1, 1976). Med et så stort mindretal imod vedtægterne blev de organisatoriske spørgsmål en kilde til konstant konflikt i partiet.

I grundstrukturen var Fremskridtspartiet i overvejende grad nu kommet til at ligne de øvrige danske partier med en landsorganisation, hvor landsmødet var partiets øverste myndighed, en regional organisation og et basiselement i form af lokale vælgerforeninger samt formaliserede regler for de ledende organers sammensætning.

CD blev dannet af det socialdemokratiske folketingsmedlem Erhard Jakobsen. Han var indædt modstander af, hvad han opfattede som partiets venstredrejning. Da han ikke kunne blive enig med sit parti om den almindelige politiske linie og specielt ikke kunne opnå en tilfredsstillende aftale om parcelhusbeskatning i forbindelse med det boligforlig, der var indgået mellem Socialdemokratiet og SF, udtrådte han den 6. november 1973 af Socialdemokratiet (Bille et al., 1975: 36). Dagen efter stiftede han CD.

Den parlamentariske konsekvens af Erhard Jakobsens brud med Socialdemokratiet var, at regeringen mistede sit flertal. Allerede den 8. november udløste denne situation udskrivelsen af nyvalg til Folketinget til afholdelse den 4. december. Erhard Jakobsen var løbet tør for benzin på vejen ind til Christiansborg og kom derfor for sent til en afstemning (Jakobsen, 1975: 79ff.). Trods nærmest tumultariske forhold lykkedes det ham allerede den 16. november at aflevere ca. 51.500 underskrifter til anmeldelse af det nye parti. Det var alt rigeligt til at blive godkendt af Indenrigsministeret som opstillingsberettiget (Larsen, 1975: 64ff.). Da der endnu ikke var dannet nogen partiorganisation, måtte godkendelse af opstillingen af kandidater derfor nødvendigvis ske ganske hastigt og uformelt af Erhard Jakobsen og hans nærmeste medarbejdere (*Nordisk Kontakt* 1973: 979). Den 4. december skete så det i vor politiske historie meget usædvanlige, at et parti, der var knapt en måned gammelt, og som ikke havde skyggen af en organisation bag sig, blev valgt ind i Folketinget med 14 mandater.

I januar 1974 afholdtes det stiftende landsmøde i Nyborg. Erhard Jakobsen blev valgt til partiformand, men i øvrigt besluttedes det at vente med at vedtage vedtægter for partiet indtil det første ordinære landsmøde i november 1974. Her fastlagdes en organisationsstruktur som i alt væsentligt svarede til den, de øvrige danske partier havde. På et punkt adskilte CD sig dog fra de andre partier. I para-

graf 8 hed det, at "partiets folketingsgruppe er i enhver henseende uafhængig af landsorganisationens styrende organer" (Love for partiet Centrum-Demokraterne 1974). En tilsvarende formulering fandtes i paragraf 10 vedrørende partiets repræsentanter i kommunalbestyrelserne og amtsrådene.

Denne adskilles af medlemsorganisationen og parlamentsorganisationen findes formelt også i de andre partier, men hos dem praktiseres den på forskellig måde. For CD's vedkommende er der imidlertid tale om en både i formel og reel henseende klar og entydig adskillelse. Derfor blev partiets organisationsstruktur lidt mere kompliceret, fordi det fik to "sæt" ledelser, som samledes i et forretningsudvalg (1982 præsidium, og efter 1992 koordinationsudvalg): den medlemsorganisatoriske ledelse bestående af landsmødet, landsrådet, landsstyrelsen, landsformand, landssekretær, landskasserer og den politisk-parlamentariske ledelse bestående af partiformanden og af folketings-, Europa- og kommunalgruppen.

Denne korte gennemgang har vist, at ingen af de tre nye partier i organisatorisk henseende repræsenterede noget brud med den hierarkiske grundstruktur, som var udviklet af de gamle partier. Den afgørende forklaring herpå skal findes i Grundlovens og valglovens bestemmelser samt i landets administrative opdeling i stat, amter og kommuner. Disse formelle regler og strukturer fastlægger ganske enkelt nogle retningslinjer og anvisninger, som ethvert parti må indrette sig efter.

Men nybrud og variationer kan gennemføres inden for disse rammer. Det interessante spørgsmål er derfor, om de tre partier i udfyldelsen af disse rammer repræsenterede noget nyt i forhold til massepartitypens væsentligste karakteristika, altså: Hvorledes var de individuelle medlemmers formelle indflydelse på valg af partiets ledelse og leder? Hvilken indflydelse havde de på opstilling af partiets folketingskandidater? Var medlemskontingentet afgørende for partiets økonomi? Formåede de tre partier at mobilisere vælgerne til at melde sig ind og dermed øge deres organisatoriske kapacitet.

Ledelse

Hvorledes var de individuelle medlemmers formelle indflydelse på sammensætningen af partiets ledelse, det vil sige landsmøde, hovedbestyrelse og forretningsudvalg?

CD anvendte antallet af partimedlemmer i de enkelte vælgerforeninger som basis for beregningen af det antal delegerede, der kunne sendes til landsmødet. Kristeligt Folkeparti anvendte i 1973 et andet princip, nemlig at hver amts- eller storkreds kunne sende én delegeret for hver påbegyndt 400 stemmer, der blev afgivet på partiet i den pågældende amts- eller storkreds ved nærmest foregående folketingsvalg. Dette blev ændret i 1985, således at medlemstallet også fik betydning, hvilket indebar en væsentlige forøgelse af medlemmernes betydning og formelle indflydelse i organisationen.

Partimedlemmernes tilsvarende betydning i Fremskridtspartiet var i de første år en del mere tvivlsom. Mogens Glistrups modstand mod at opbygge en landsorganisation afspejlede sig klart i det forslag til vedtægter, han fremsatte forud for partiets andet landsmøde i september 1974. Det hed heri om landsmødets sammensætning i § 5:

”Berettiget til at deltage i landsmøder er enhver, som indbydes dertil af hovedbestyrelsen, eller som på landsmødets tidspunkt repræsenterer partiet i Folketinget, regering, amtsråd eller kommunalbestyrelser, eller som ved mødets begyndelse er medlem af hovedbestyrelsen eller stedfortræder for et hovedbestyrelsesmedlem. Hvert folketingsmedlem kan derhos indbyde indtil to landsmødedeltagere. Samme ret har hver minister, der ikke er folketingsmedlem” (*Fremskridt* nr. 3, 1974).

I dette forslag var hverken medlemmer, lokalforeninger eller partiets vælgere nævnt med ét ord. Var dette forslag blevet vedtaget, ville det nystiftede parti virkelig have brudt med den traditionelle danske partiorganisationsmodel. Så vidt kom det ikke. På landsmødet blev Mogens Glistrups forslag til § 5 vedtaget, men suppleret med bestemmelser om, at partiets amtsforeninger kunne anmelde højst tre deltagere, samt én for hver påbegyndt 10.000 stemmer partiet opnåede i det pågældende lokalområde ved det sidst afholdte folketingsvalg (*Fremskridt* nr. 16, 1974). Fremskridtspartiet valgte altså at lade vælgerne og ikke medlemmerne være bestemmende for antallet af delegerede fra amtsforeningerne. Ved vedtægtsændringen i 1975 styrkedes lokalforeningernes repræsentation på landsmødet, idet det bestemtes, at mindst 350 delegerede fra disse var berettiget til at deltage. Hovedbestyrelsen fastsatte det eksakte antal, som fordeltes efter stemmetal ved det sidst afholdte folketingsvalg.

Med vedtægtsændringen på landsmødet i 1991 tilbagelagdes det sidste stykke vej mod udformningen af en mere konventionel dansk partiorganisation med hensyn til sammensætningen af landsmødet, idet det nu vedtoges, at indtil 1.500 medlemmer udpeget af lokalforeningerne og partiets ungdomsorganisation kunne deltage som stemmeberettigede. Det præcise antal fastsattes af hovedbestyrelsen under hensyntagen til både medlemstal og opnåede stemmetal ved folketingsvalg.

Sammenfattende kan det konstateres, at de tre nye partier ikke udformede andre regler for, hvordan medlemmerne blev repræsenteret på landsmøderne, end dem, som var gældende for de gamle partier. Fremskridtspartiet forsøgte, men efter 20 år var grundprincipperne her de samme som i de andre partier. Et væsentligt kendetegn ved massepartiet blev overtaget af de nye partier.

Ser vi dernæst på sammensætningen af de tre nye partiers hovedbestyrelser og forretningsudvalg, er der et par interessante forhold, der skal trækkes frem. Fremskridtspartiet adskilte sig fra de øvrige partier ved slet ikke at have et forretningsudvalg. Desuden kunne partistifteren bevare kontrollen med partiet i kraft af den stærke position og usædvanlige kompetence, som hovedbestyrelsen fik. Det markant anderledes ved sammensætningen af hovedbestyrelsen var nemlig den bestemmelse, der indførtes i vedtægterne efter landsmødebeslutningen i 1974. I § 7 hed det, at partiets stifter Mogens Glistrup var honorært, livsvarigt medlem af hovedbestyrelsen med stemmeret på lige fod med de øvrige hovedbestyrelsesmedlemmer. Af disse var der frem til 1988 fem landsmødevalgte, herefter seks. Han var det eneste fødte medlem af hovedbestyrelsen, hvor ”født” altså var knyttet til en person, ikke til et embede. Denne i dansk sammenhæng helt unikke status bevarede han frem til landsmødet i september 1991, hvor hans eksklusion af folketingsgruppen og den i øvrigt langvarige personstrid og splittelse i partiet resulterede i, at der kunne samles det fornødne 2/3 flertal for en vedtægtsændring og dermed hans exit.

Det var også ganske usædvanligt i en dansk sammenhæng, at denne lille hovedbestyrelse havde ret til at udpege 80 delegerede til landsmødet samt ret til at udfylde de ledige pladser, der måtte være. Dermed kunne den sikre sig en afgørende indflydelse på landsmødets sammensætning og de valg, det skulle afholde. Denne bestemmelse blokerede effektivt for ændringer af vedtægterne, da sådanne krævede tilslutning fra mindst 2/3 af de delegerede. I organisatorisk henseende var det på disse punkter – den stærke centrale ledelse samt en enkelt persons både formelt og reelt dominerende position – at dette nye parti adskilte sig afgørende fra de andre danske partier. Ikke i grundstrukturen.

Ved CD's grundlæggelse bestemtes det, at de individuelle medlemmers rolle i de politisk betydende partiorganer skulle være beskeden. Det vedblev den at være i kraft af den klare adskillelse mellem medlemsorganisationen og parlamentsorganisationen. For Fremskridtspartiets og CD's vedkommende er det derfor berettiget at tale om, at de adskilte sig fra massepartiets karakteristika ved at give de individuelle medlemmer en væsentlig mindre indflydelse.

Partileder

Hvorledes var de individuelle medlemmers indflydelse på valg af partiets leder? Frem til og med 1983 var der ingen tvivl om, at Mogens Glistrup var leder af Fremskridtspartiet, men det var han ikke i kraft af, at han var valgt til nogen formandspost i partiet. Han var det i kraft af at være partistifter i kraft af sig selv. Han betegnede selv sin position som kampagneleder for partiet. Fremskridtspartiet var dermed det eneste af de danske partier, hvis leder hverken var formand for medlemspartiet, parlamentspartiet eller politisk ordfører. Den eneste formelle post, han besad, var som honorært livsvarigt medlem af hovedbestyrelsen. De individuelle medlemmers indflydelse på, hvem der skulle være partileder, var derfor på det tidspunkt ikke eksisterende.

Lederpositionen i Fremskridtspartiet har altid været mere knyttet til personen end til et bestemt tillidshverv i partiet. Ingen af de poster, der i de andre partier normalt har været ensbetydende med lederskabet, har været betragtet som leder i Fremskridtspartiet. Den nærmest konstante magtkamp, der har udspillet sig i partiet har bevirket, at valg til diverse tillidsposter har været åbne kampvalg. I den sammenhæng har landsmødet været et vigtigt instrument for de stridende parter, hvorfor medlemmernes indirekte indflydelse på magtforholdene i partiet har været stor, da de delegeredes stemmeafgivning ved valg til hovedbestyrelse og landsformand var en vigtig brik i magtkampen. På den anden side har den hævdvundne praksis i partiet, at formanden for medlemspartiet ikke samtidig kunne være medlem af Folketinget, begrænset medlemmernes indflydelse væsentligt, fordi lederen, efter Glistrups fængselsophold i midten af 1980'erne og frem til partiets sprængning i 1995, var den af parlamentspartiet valgte politiske ordfører, Pia Kjærsgaard.

Hos CD har der aldrig været hverken strid eller usikkerhed om, hvem der var partiets leder. Erhard Jakobsen var selvskreven som partiformand, og at det magede sig således, at hans datter, Mimi Jakobsen, var en lige så selvskreven arvtager, da han valgte at trække sig tilbage i 1989. De individuelle medlemmers ind-

flydelse på valg af partileder har været endog meget begrænset, ja faktisk ikke til stede. Indflydelsen kunne, som i de andre partier, kun udøves indirekte via delegerede på landsmødet. Indflydelsen var imidlertid stærkt begrænset af, at folketingsgruppen havde indstillingsret. Og endelig har der kun været ét skifte som partiformand, et skifte, som i realiteten var en arv og ikke et valg.

CD repræsenterede sammen med Fremskridtspartiet et anderledes træk i forhold til, hvad der trods alt har været situationen i de andre partier. Positionen som partileder har været personbundet. I Fremskridtspartiet har den endog ikke været betinget af på forhånd at have et bestemt tillidshverv eller af et efterfølgende valg til et sådant. Karisma var afgørende.

Opstilling af folketingskandidater

Kristeligt Folkeparti vedtog i 1973 de opstillingsregler, som i store træk har været i kraft lige siden: De individuelle medlemmer foretog på amts- eller storkredsniveau det endelige valg af kandidater. Graden af centralisering var dog lidt stærkere i Kristeligt Folkeparti end i de andre partier i kraft af den ret, hovedbestyrelsen og amtsbestyrelsen havde til på forhånd at skulle godkende kandidaterne, inden de overhovedet kunne deltage i opstillingsmøder.

I landsvedtægterne for Fremskridtspartiet var der ikke før 1992 nogen bestemmelse overhovedet om opstilling af kandidater til folketingsvalg. Det hang sammen med, at der i et vedtægtsudvalg i december 1975 ikke kunne opnås enighed om en udformning af ensartede opstillingsregler for hele landet. Derfor udarbejdedes i stedet nogle retningslinier for partiets amts- og lokalorganisationer (*Fremskridt* nr. 1, 1976). Opstillingen var derfor et anliggende for lokal-, kreds- og amtsvedtægterne. Disses udformning havde hovedbestyrelsen dog et ganske sikkert greb om, idet de skulle godkendes af denne, og i tilfælde af uenighed var det hovedbestyrelsens opfattelse, der var afgørende.

Hovedbestyrelsens stærke stilling blev yderligere understreget i 1992 gennem den nye bestemmelse i landsvedtægterne, at hovedbestyrelsen skulle godkende de opstillede folketingskandidater samt opstillingsform i overensstemmelse med folketingsvalgloven. Vurderet på baggrund af de foregående års uro og personopgør i partiet må indførelsen af denne bestemmelse i selve landsvedtægterne tolkes som en begrænsning af de individuelle medlemmers formelle indflydelse på, hvem de ønskede at opstille som den lokale folketingskandidat.

Det bærende princip i CD's opstillingsregler har fra grundlæggelsen været, at opstillingen foretages ved en urafstemning blandt medlemmerne. En begrænsning af deres suveræne indflydelse var dog indbygget i lovene i form af, at en allerede opstillet kandidat automatisk var at betragte som foreslået, og ikke mindst fordi et valgt folketingsmedlem altid skulle opstilles, hvis vedkommende fastholdt et ønske herom. Det rækker dog ikke ved, at lige præcis med hensyn til opstilling af kandidater har de individuelle medlemmer altid haft en stor indflydelse.

Medlemsudvikling og økonomi

Selv om et masseparti ikke er karakteriseret ved antallet af medlemmer, men ved dets organisatoriske grundstruktur, har det dog altid været en ambition og et succes-

kriterium for et masseparti at kunne organisere så mange vælgere som muligt. Medlemmerne var en vigtig ressource – arbejdskraft og økonomi – for partiet.

Ingen af de tre nye partier formåede på noget tidspunkt at opbygge en medlemsorganisation, der bare tilnærmelsesvis var på niveau med de gamle klassiske massepartier. Kristeligt Folkeparti var det af de nye partier, der medlemsmæssigt klarede sig bedst. Fem år efter partiet blev dannet, nåede det et medlemstal på 12.000. Siden er det faldet jævnt til ved årtusindeskiftet at være på ca. 6.000 medlemmer, hvilket trods alt er det samme niveau, som SF og Det Radikale Venstre lå på. CD klarede sig dårligst med en medlemsskare, der svingede mellem 1.000 og 2.000. Opgørelserne over Fremskridtspartiets medlemstal er behæftet med en del usikkerhed, hvilket ikke er overraskende, når modstanden, der har været imod at opbygge en landsorganisation, tages i betragtning. Men skønnet er, at niveauet har svinget mellem 2.000 og 6.000.

Med hensyn til økonomien gjaldt det for de tre nye partier, at de alle blev dannet på et tidspunkt, hvor der var indført offentlig støtte til parlamentspartiet. Økonomisk var deres udgangspunkt derfor et ganske andet end de øvrige partiers, og det afspejlede sig tydeligt i deres indtægtsprofiler.

Kristeligt Folkeparti er det parti, hvor medlemsfinansieringen har spillet den største rolle. I perioden fra 1974 til 1983 svingede medlemskontingentets og de frivillige private bidrags andel af partiets indtægter mellem 43 pct. og 75 pct. Med den gradvise forøgelse af støtten til parlamentspartiet og indførelsen i 1987 af den direkte offentlige støtte til landsorganisationen faldt andelen selvfølgelig mærkbart.

Billedet er et ganske andet, når vi ser på udviklingen i CD og Fremskridtspartiet. For Fremskridtspartiets vedkommende var der i partiets første regnskab to indtægtskilder, der betød noget. Den ene var frivillige private bidrag, som udgjorde ca. en fjerdedel. Derfor var regnskabet ledsaget af følgende opfordring fra Mogens Glistrup:

”Skal kampen mod papirplageriet, indkomstskattetyraniet og lovmageriforryktheden have en chance for at lykkes, må vore tilhængere derfor spytte rundeligt i bøssen. Send bidragene anonymt, hvis det er sorte penge, De betaler med” (*Fremskridt* nr. 9, 1974).

Sorte penge var der givetvis nok af i samfundet, men der blev alligevel ikke spyttet tilstrækkeligt i partiets bøsse til at forhindre, at det var og vedblev med at være dybt afhængig af den anden indtægtskilde: Det offentlige tilskud til folketingsgruppen og landsorganisationen. Ved sprængningen i 1995 fik partiet mindre end fem pct. fra kontingentindbetalinger og frivillige bidrag. Trods partiets modstand mod offentlig finansiering af de politiske partier, har dets drift gennem hele perioden været totalt afhængig af offentlig støtte.

Tilsvarende problemer med at få forenet ideologisk holdning og praktisk handling fandtes ikke hos CD. Partiet var fra sin stiftelse tilhænger af – og totalt afhængig af – offentlig støtte til de politiske partier. Om medlemmerne betalte kontingent eller ej, ville ikke gøre nogen forskel for partiet. Kontingentet var i realiteten rent symbolsk.

Var de nye?

Fremskridtspartiet er det af de tre partier, der mest markant søgte at gå nye veje. Først ved slet ikke at ville have en landsorganisation. Dernæst, da det ikke viste sig at være en farbar vej, ved at cementere partistifterens kontrol over partiet. De individuelle medlemmers indflydelse blev begrænset. Glistrup blev livsvarigt medlem af en lille magtfuld hovedbestyrelse. Den/han kunne kontrollere landsmødets sammensætning og dermed i en lang periode forhindre, at vedtægterne blev ændret, samtidig med at det kunne hindres, at der udviklede sig en stærk medlemsdomineret landsorganisation. Det anarkistiske element fra partiets allerførste tid vedblev med at være til stede. Kombinationen af enmandsstyring, anarki og fravær af en robust medlemsorganisation viser, at Fremskridtspartiet var det af de nye partier, der i udgangspositionen lå længst væk fra massepartitypen. Gennem de organisatoriske og personcentrerede konflikter, der konstant prægede partiet og sprængte det i 1995, tilnærmede det sig dog gradvist mere og mere til den partitype.

Den tilnærmelse fortsatte Dansk Folkeparti. Partiets stiftere lagde vægt på at opbygge en medlemsorganisation, der kunne udgøre et solidt fundament under partiet, og det lykkedes i løbet af kun et par år at få omkring 6.000 medlemmer. De anarkistiske elementer fra Fremskridtspartiet blev ikke videreført. Det sikredes gennem den stramme personcentrerede topstyring, en lille hovedbestyrelse, intet forretningsudvalg og vidtgående beføjelser til den centrale ledelse.

CD repræsenterede noget nyt i kraft af den vedtægtsbestemte meget begrænsede indflydelse – når der ses bort fra opstilling af folketingskandidater – der var tildelt de individuelle medlemmer. Den skarpe adskillelse af medlems- og parlamentsorganisationen, sidstnævntes helt dominerende position i partiet, et minimalt antal medlemmer samt den stærke position partistifteren de facto havde, viser, at partiet på væsentlige punkter adskilte sig fra massepartiet.

Kristeligt Folkeparti derimod opbyggede en organisation, som i alt væsentlig var samstemmende med massepartiets karakteristika.

På spørgsmålet om, i hvilket omfang de nye partiers organisationer adskilte sig fra massepartitypens væsentligste karakteristika, må svaret være, at det faktisk kun skete i begrænset omfang. Anderledes var det karismatiske lederskabs altafgørende betydning i Fremskridtspartiet og CD, men de tre partiers organisatoriske grundstruktur blev den samme som de gamle partiers. En væsentlig del af forklaringen herpå er Grundlovens og valglovens bestemmelser.

Tilbage bliver imidlertid en del, som må forklares ud fra den dominerende politiske kultur. Der var en dyb og rodfæstet opfattelse af, hvorledes et "rigtigt" parti burde organiseres, en opfattelse, som i alt væsentligt svarede til massepartitypens karakteristika. De gamle partier var alle massepartier, og de nye partier adopterede denne model. Der var variationer, men netop kun variationer. Det var tilsyneladende kun ved at organisere sig i overensstemmelse med netop disse karakteristika, at et nyt parti kunne legitimere sig. Fraværet af en i det mindste formel mulighed for vælgerne til at deltage og være medbestemmende i de nye partiorganisationer blev ikke anset for at være et hverken acceptabelt eller realistisk alternativ.

De nye partiers skæbne vidner desuden om, at det ikke i længden kan lade sig gøre i en dansk sammenhæng at drive et politisk parti, uden at det har en rimeligt velfungerende medlemsorganisation med et vist minimum af medlemsdemokrati. Fremskridtspartiet gik gradvist i opløsning efter udspaltningen af Dansk Folkeparti i 1995 og manglen på en karismatisk leder.

Efter CD's valgnederlag i 2001 er risikoen for, at det lider samme skæbne overhængende. Kristeligt Folkeparti formåede et *come back* i 1998, men det var netop også det af de nye partier, som skabte den stærkeste medlemsorganisation.

En sådan synes nødvendig for at kunne modstå tilfældige stemningsskift i et bevægeligt vælgerkorps.

Litteratur

- Andersen, Per Chr. (1975). *Kristen politik. Kristeligt Folkeparti 13. april 1970 – 21. september 1971*, Odense University Studies in History and Social Sciences, Vol. 24, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bille, Lars (1997). *Partier i forandring. En analyse af danske partiorganisationers udvikling 1960-1995*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bille, Lars et al. (1975). *Danmark 1966-1975. En historisk økonomisk oversigt*, København: Bergs Forlag.
- Fremskridt*, diverse årgange.
- Jakobsen, Erhard (1975). *Et opgør*, København: Stig Vendelkærs Forlag.
- Larsen, Bjarne (1977). *Fremskridtspartiets organisation – en analyse og karakteristik af Fremskridtspartiets struktur under anvendelse af Maurice Duvergers begrebsapparat*. Speciale ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Larsen, Dan (1975). *Partidannelser forud for folketingsvalg 1915-75*, Århus: Institut for Presseforskning, Danmarks Journalisthøjskole.
- Love for partiet Centrum-Demokraterne 1974
- Nordisk Kontakt*, diverse årgange.
- Panebianco, Angelo (1988). *Political parties: organization and power*, Cambridge: Cambridge University Press.